

linjerne i udviklingen i portrætkunsten og portrætteerne som udtryk for datidens menneskesyn og samfundsliv blev behandlet. Hertil har Povl Eller ryddet grunden.

Som det passer sig for et arbejde om et kunsthistorisk emne, er bogen smukt udstyret, i en fin typografi og med et stort antal godt trykte plancher bagest. Desværre er der ingen henvisninger i teksten til plancherne, så man må selv med noget besvær, via plancherens kapitel- og stykkehenvisninger i overskrifter og via noternes angivelser af samling, nummer og billedformat, finde frem til en eventuel illustration til den pågældende beskrivelse i teksten. Her havde f. eks. små numre i margenen været nyttige.

Bogen afsluttes med en omfattende kilde- og litteraturfortegnelse og med gode person- og stednavneregistre, nyttige hjælpemidler, når man skal holde sammen på tekstens mange detaljer.

Ole Degn

J. C. Jacobsen: Den sidste Hexebrænding i Danmark 1693. (Gad, 1971). 110 s. Samme: Christense Krachow. En adelig Troldkvinde fra Chr. IV's Tid. (Gad, 1972). 96 s.

J. C. Jacobsens to seneste bøger må nærmest betegnes som offentliggørelse af noget af det kildemateriale, der lå til grund for hans i 1966 udkomne bog: Danske Domme i Trolddomssager i øverste Instans. Bøgerne består af citater side op og side ned af forskellige retsdokumenter med bevarelsen af datidens skrivemåde. Følgen er formentlig, at de fleste kun får læst de første par sider af bøgerne, hvilket er synd, da emnet er interessant.

Christian R. Jansen

Claus Tiedemann: Die Schiffart des Herzogtums Bremen zur Schwedenzeit (1645–1712). (Selbstverlag des Stader Geschichts- und Heimatvereins, Stade, 1970). 209 s.

Med sin disputats om hertugdømmet Bremens skibsfart i svensketiden, 1645–1712, har den tyske historiker Claus Tiedemann sat sig det mål at belyse den rolle, som skibe, der sejlede under svensk bekvemmelighedsflag, havde i den samlede skibsfart. I 1645 havde svenskerne erobret ærkebispedømmet Bremen fra den danske prins Frederik, den senere Frederik 3., og ved freden i Osnabrück i 1648 blev området som et verdsligt hertugdømme overgivet til den svenske krone som et len af det tyske rige. Ved tilhørsforholdet til Sverige fik hertugdømmets skibsfart senere i århundredet mulighed for en betydelig opblomstring. Under de engelsk-nederlandske krige 1665–67 og 1672–74, den pfalziske arvefølgekrig 1691–97 og den spanske arvefølgekrig 1701–10 løste et stort antal fremmede skipper, især fra Nederlandene og Emden, borgerskab i hertugdømmet, hovedsagelig i byerne Stade og Buxtehude, hvorefter de kunne erhverve svenske søpas og sejle som neutrale under svensk flag.

Claus Tiedemann gennemgår Staderegeringens meget lempelige procedure ved denne trafik og dens følger, dels for Stade og Buxtehude, dels for Elbmarsken og Wesermarsken. Det nævnes, at den lasteevne, områdets handelsflåde havde, i de bedste år udgjorde mere end 10 pct. af den samlede »tyske« handelsflådes. Og i en række bilag bringes resultaterne af en statistisk behandling af søpas, kammerregnskaber og toldregnskaber, herunder Sundtoldregnskaberne. Et omfangsrigt bilag giver en række